



ПРАБЪЛГАРСКОТО ИМЕ НА КНЯЗ БОРИС КРЪСТИТЕЛ

(Библиографията към тази статия е на http://bolgnames.com/Images/Treasure_2.pdf)

Към втората половина на IX в., в основните диалекти на южнославянските езици вече приключва своето действие характерната и за старобългарския език (VII-XI в.), етимологична фонетична промяна лабиализация на неудареното кратко слав. *ǫ* в *o*, началото на която според акад. Вл. Георгиев [1963] започва от края на Праславянската епоха [20-21], но краят на която като че ли продължава доста след началото на X в., доколкото от специалистите по история на българския език се приема, че преходът *ǫ* > *o* настъпва приблизително през VIII-IX в. [Иванова-Мирчева, Хараламбиев 1999, 62].

Тази фонетична промяна се наблюдава също така и при, но по-точно и по-пълно, краен резултат от действието на този славянски по принцип и старобългарски в частност фонетичен закон е и *мли Борис*, носено по време на Първото българско царство (681-1018) от княз Борис (852-889), при и от когото през 863-867 г. българите са покръстени, като самият той, по време на Светото си Кръщение заедно със семейството си и с целия си двор през 863 г., както се приема на места [Иванова-Мирчева, Хараламбиев 1999, 19], или пък между средата на 864 и 865 г., както произтича от нашата съпоставка на отразените в гръцките и латинските извори основни събития по това време, приема християнското име *Михаил*, което е името на неговия кръстник византийския император Михаил (842-867), без обаче последното да е пречка понякога, в противовес на много неоснователно категоричното и непроверено твърдение напоследък за липсата при българите на титл.

каган или пък че те изобщо не я възприемат [Степанов 2003, 222,224], той да бъде назоваван още и със собствено тюркската изобщо и прабългарската в частност титл. *каган* - Михаил кагань на България, потвърдено, макар и не напълно сигурно, и при разчитането на личния печат на висшия сановник на цар Борис I – Йоан Багатур [вж. Бешевлиев В. 1934, 66; Йорданов 1989, 391, вж. и срв. История на България 1981, 213-219,324].

Впоследствие същото име се носи и от цар Борис II, който е внук на цар Симеон I Велики (893-927), правнук на цар Борис I Кръстител и син на цар Петър (928-970) и който след смъртта на баща си, заедно с брат си Роман, е освободен от византийско заложничество в Цариград, но малко след сядането на престола, през 972 г. е заловен по време на обсадата и превземането на Велики Преслав от византийския император Йоан Цимисхий и е отведен пак в Цариград, където по време на помпозно-бутафорна демонстрация е детрониран и приет в редовете на византийската аристокрация със сана, ранга “магистър” [История на България-2 1981, 390,394-396], а в най-ново време Името се носи и от предпоследния български цар Борис III (1918-1943), кръстен най-вероятно с това име от неговите родители в чест и памет на великия български Цар Кръстител.

Наред с това *мли Борис* е давано и на изключително голям брой, с различно и нееднакво национално-социално положение, значение, роля и заслуги българи от мъжки пол, като се започне от времето на Първото българско царство и се стигне чак до наше време, включително например и на българския сановник Борис Давид, който през 1072 г., по време на неуспялото въстание на Георги Войтех, преминава на страната на ромеите, много възможно начело на собствена българска войска и то с немалък, решаващ принос за потушаването на въстанието, за да остане името му във византийските извори, а оттук и в българската история, но с определено негативен знак [ГрИЗв-6, 260,336].

Името се носи още и от немалък брой князе и боляри в Отвъдунавска България, основната част от населението на която са прабългари и югоизточни славяни и която до началото на XI в. е в границите на тогавашната българска империя, а имената на тези князе и боляри в редица форми и разновидности самостоятелно или в съчетание с други имена са запазени в латиноезичните староунгарски хроники и в съвременната унгарска и румънска топонимия като *Bars, Barsa* (1216), *Barsvárad* (1150), *Bors* (1231), *Borsa, Borsoa, Borza, Burs* (1215), *Borsu* (1150), *Bors comes, Bors ispán* (1225), *Borsfalva* (1575) и др., както и *мли Борс* на пълководеца на секелските войски от състава на унгарската армия при обсадата и превземането на Белград по времето на крал Саломон (1063-1074), а така също и името на княза на трансилванските сечели от около 1220 г. *Boris comes* [ЛтИЗв-5.1, 79], съвременен продължение на които са *унг. фми Борца, Борза, Borsi-Kalman*, последното от които е взето от каталог на научна литература.

Наред с това по задкарпатските земи са регистрирани още и такива антропоними като *Барца, Барса, Бърса, Бърса*, които обаче надали може и трябва да се свързват с етнм *перс* (Т. Балкански), към които следва да се добавят и съвр. *рум. оронм Бырсей* и *хорнм Цара Бырсей* като име на населената с унгарци и румънци, югоизточнотрансилванска обл. Брашов [Влэдуциу 1962, 85-91].

Всички тези имена в никакъв случай не може и не бива да се обясняват като възникнали и образувани на основата на семантически необясненото на места, и макар и пределно наивно-примитивно, възприетото и от редактора на последните латински извори за българската история, не тюркското, а отново прабългарското по произход, унг. *bors* “пипер” или пък на основата пак на болг. **bors* “бурсук”, ако изобщо точно такива са формите на тези две думи в българския праезик, много несполучливо наименован като старочувашки (Z. Gombocz).

За крайно незадоволително и много неточно също така трябва да се приеме и обяснението, че *Bars/Bors* са лични имена с “тюркски произход”, когато в действителност

специално разновидностите със зв. **o** безспорно възникват на основата на много рано видеоизменената в севернодунавския прабългарски диалект най-вероятно, но никак не е изключено и в тукашния югоизточнославянски диалект, до формата **борс* общотюркиска по принцип и българска в частност лекс. *барс* [вж. и срв. ЛтИЗв-5.1, 27; Gombocz 1912, 51-52; Kiss-1, 170-172, 239-244].

Лингвистико-ономастически, етнолингвистически, етнологически, историографски, етнографски и културологически изключително важното, съществено и интересното, същевременно и най-интензивно и продължително обсъжданото, да се надяваме, вече не и след нас, *мли Борис*, немалкото досегашни опити в лингвистиката и историографията за обяснение и описание произхода и развитието на което, както ще се види и обоснове по време на цялото по-нататъшно изложение, изобщо и все още не може да се считат за напълно успешни и дори за минимално задоволителни, най-вече с оглед на някои негови по-частни детайли и особености, е дадено безспорно на бъдещия български цар от неговите родители, но най-вероятно и много по-точно, от неговия баща хан Пресиян (836-852), непосредствено след рождението му, съгласно очевидно все още съществуващата и спазвана и при българите от края на IX в., стародавната, здраво утвърдена и дори консервативната, прабългарската в частност, но също и общотюркската по принцип, традиционно-обичайната номинативна практика още много от преди времето, когато българите хунори са по земите на днешна Централна Монголия, на момченцата да се дават имената на силни и опасни диви животни като барс, лъв, вълк и др. и тук, с такива форми като *Baybars, Yolbars* и др., *мли Bars* и в миналото е било, а и в най-ново време си остава едно от най-предпочитаните и най-често даваните от тюркските народи и племена мъжки имена на основата на апелативите наименования на “силни животни” (И. Кызласов; Д. Съсьлов; Т. Gülensoy).

Тъкмо това име надали си го е присвоил лично сам Царят с възкачването си на престола през 852 г. (В. Златарски), а не през 853 г., когато се пада като че ли да бъде годината на все пак липсващото в Именника на българските ханове календарноциклово наименование *барс* (М. Москов), независимо че го има в старотюркския календар, другите съвпадащи названия между който и прабългарския календар още са и наименованията на год. Телец, Заек, Дракон, Змия, Овен, Петел и Глиган [вж. Щербак 1961, 127, 136, 139; DLT-1, 346], така че по принцип няма причини засега да не се предположи наличието на пълно номинативносемантично съвпадение и дори тъждество между тези два календара, а оттук и да не се допусне и приеме наличието и в прабългарския календар още и на календарноциклово наименование *барс* или по-добре и по-точно и на календарноцикловата год. **Барс*.

При все и наред с това, никак не е ясно още точно през кой месец и в кой ден става въпросното възкачване на престола, да не говорим за неотдавна предложената ни неразбория и пределно ниската компетентност около името на хан Омуртаг, защото в тюркските езици генетичната основа, нарси **teku*, на календарноцикловата год. Теку от Именника, не означава “кон”, а “овен; козел” [Москов 1988, 92-93] и при това в никакъв случай няма нищо общо със засега неясно какъв точно езиков елемент представляващата съставка *-tag* от *мли Omurtag*, за да може именно от тук да се вади заключението, че неговият носител пък, видите ли, се бил възкачил на престола през годината на Коня, а на основата на всичко това вече и да се отива прекалено далеко, като се приема и твърди излишно категорично, и то без каквато и да е експлицитно разгърната аргументация, че хановете от Първата Българска Държава по принцип имат имена според названието на календарноцикловата година, през която сядат на престола [Discussions in sci.lang 1999].

В действителност, тъкмо от Дунавска България и по него време тръгва *мли Борис*, за да се възприеме и разпространи нашироко сред славянските и особено сред

източнославянските народи, в това число и най-вече сред киевските руси, при които с това име е кръстен най-напред любимият и единият от двамата най-малки синове на киевския княз, още каган Владимир, при когото киевските руси се покръстват – княз Борис (980-†1005), майката на когото е прабългарка и който при покръстването си получава гръцкото име *Роман*, след което е силно благочестив и отдаден на новата вяра, но на 25-годишна възраст е убит по заповед на узурпирания княжеския престол, брат му княз Святополк, и е канонизиран за светец през 1071 г. заедно с брат си Глеб, убит по същото време и по същите причини.

Именно поради това днешните източнославянски народи – руският, украинският и белоруският, дълбоко тачат и почитат паметта на двамата братя св.св. Борис и Глеб, за които кратко време след тяхното убийство сред народа започват да се разнасят предания и легенди за лечебната сила на техните мощи и за чудеса пред техния гроб, за войнски победи в тяхно име, за тяхната помощ във всякакво начинание, за поклоненията на князе и боляри пред техния гроб, тяхното убийство става любима тема на редица сказания и легенди, тъкмо на основата на което като цяло безспорно следва да се обяснява и голямото разпространение и добър прием на Името сред източнославянските народи [вж. ХрЭнц-1, 302].

Едно от доказателствата за по-късното разпространение на Името в староруския език и то именно откъм и на основата на прабългарския език, са и множеството негови засвидетелствувания в средновековните руски извори, но от чувствително по-късно все пак спрямо българските, време [GoldDic], а инцидентно-спорадично Името прониква и се разпространява след това и по-нататък по Света, главно сред западноевропейските народи.

Това българско собствено име според нас, не толкова и единствено поради това, че се характеризира с “различни негови варианти, по-близки или по-далечни до основната и първична дума сред тюркскоезичните народи” или пък, че “не само засега и в настоящето, но и отдавна в миналото са известни, както близки, така и далечни негови варианти” (срв. Б. Симеонов), но главно и основно по силата на това, че то си има свой собствен, точно определен и ясно очертан, неоспорим и безспорен апелатив под формата и във вида на *тюрк. нарси барс*, който апелатив при това е разпространен и се употребява във всички без изключение минали и настоящи тюркски езици, като фонетичните несъвпадения и различия между Апелатива и Името си имат и съответната причина обяснение в историкофонетичните закони или на тюркските езици, или пък на българския език; на неговото, на Името, цялостно разпространение и употреба не само във всички без изключение тюркски езици, но и в съседните им във Времето и Пространството неродствени езици; на неговия произход, вид, характер и фонетико-семантична структура в синхрония и диахрония, а така също и с оглед на не по-малко важните му и съществени, съответно-адекватните и съвпадащи, присъщите му културноисторически условия и предпоставки, напълно определено-категорично и безспорно, а не алтернативно-възможно (К. Menges; Б. Симеонов), нито пък с голяма вероятност (Т. Tekin) или най-малкото и донякъде несериозното, не само защото “изглежда най-правдоподобно” (В. Гюзелев), води началото си от добре известното и широко разпространеното в тюркските езици *нарси барс* “барс, леопард; снежен барс; тигър; пантера; рис” и по-конкретно от *болг. *барыс* “барс; снежен барс; рис”, с най-вероятна основа още в индоиранския праезик и именно поради това и с редовни съответствия в някои от съвременните индоевропейски езици.

Между впрочем, дори и безспорно-категорично и напълно определеното, несъмнено-безапелационното, широко и добре известното не само в Лингвотюркологията, чисто *тюрк. нарси барс* е предмет на отново фриволните лингвистикообразни писания на доста отдавна занимаващото, но и забавляващо със себе си и собствените си фантазии, по-широката и по-тясната, сиреч научната, четяща публика у нас, лице (П. Добрев), мислещо

се иначе за “древнобългарист”, но всъщност и в действителност въобразяващо си, че е прабългарист, така че не само на едно място от неговите, нормалночовешки и практически необозрими “научни публикации” може да се попадне на бисери от сорта, коментирани от нас формално-съдържателно адекватно и по достойнство веднага след това, за да не би да се пропусне нещо, а именно: “Неясно остава обаче от какъв точно произход е думата БАРС...” – точно така зададен, този въпрос нас направо ни плаши, но все пак сме и донякъде спокойни, защото по принцип знаем, че Той отдавна вече е решил, а и за в бъдеще ще продължава да решава и най-трудните и нерешими “древнобългарски загадки и проблеми”, като за нас обаче така и ще си остане напълно неясно защо претендентът не си е направил труда, още преди да запише току-що цитираната нагла лъжа, да си изясни сам за себе си въпроса от съответната и единствено меродавната за случая литература - тюркологическата; “В тази връзка привлича вниманието един източен образец.” – наред с такива словосъчетания като “източно понятие”, “източна дума”, още и нищо неозначаващото словосъчетание “източен образец” е сред магическите палки на шамана, затова горко Вам, кохорта неизброима от езиковеди и историци “древнобългаристи”, вниманието на които никога досега не е било привличано от този сакрално-фатален и фундаментален “източен образец”, горко, горко, сто пъти горко!!!

...“В осетинския и талишкия език се среща думата БАРЦ – гривест..., която произлиза от древноиранската и санскритската дума VRSHA (грива) – доколкото иранските и индийските езици, от много стари и древни времена са два напълно самостоятелни и относително независими един от друг дяла в индоевропейските езици, то въпросната дума не може едновременно да “произлиза от древноиранската и санскритската дума VRSHA (грива)”, както един човешки индивид например, независимо дали е обикновен простосмъртен или велик древнобългарист, не може едновременно да произлиза от две отделни семейства, а и самата санскритска дума пък не може да бъде същевременно и иранска, но нека все пак, само за сведение на въпросното лице отбележим, че *осет. барци*, както по безспорен начин е установено от един от най-добрите иранисти на нашето време и то тъкмо от осетинеца проф. В. Абаев, води своето начало единствено и само от *иран. *barša-, авест. barāša-*, което в източноиранските езици дава *согд. βnš, белудж. bušk, афг. wraž* [Абаев-1, 237], от където в края на краищата по необходимост следва, че нито “източното понятие БАРС”, нито пък “древните българи” имат нещо общо с памироиранците.

Друг е въпросът, че пак проф. В. Абаев, в първото от двете си предположения за етимона на *осет. barc/barcæ* “грива” “затваря кръга” много рано и преждевременно, като пише “Возможно изначално родство со словом *bærzæj* “шея”, но когато обяснява това последното, тогава пък пише “Более определенное родство с *barc* “грива”, а във второто си предположение свързва същото *bærzæj* “шея” “с основой *barz-* “высокий” [Абаев-1, 237,254], което обаче, както може да се види по-подробно малко по-долу, е краен резултат развитие на една и съща в главното и същественото семантема от индоевропейския най-напред и впоследствие и от иранския праезик.

Затова тук по-вярно и точно, наред с горното *авест. barāša-*, още и приведеното преди това от М. Фасмер, но впоследствие и от проф. В. Абаев, другото, може би по-новото и близко до персийската форма или пък от друг диалект (?), пак *авест. varāsa-*, “волос человека и животного, особенно на голове”, именно което е възможно най-близко до протоиранската форма, заета от своя страна в *хант. wārəs* “конский волос”, *коми buriš, bursi* “грива”; *пехл. wars* “волос”, *српепс. vars* “волос”, родствено на *стб. влась*, съвр. *влас*, семантиката на което не само не оставя никакво съмнение в неговата родствена връзка с въпросната осетинска дума, но и директно посочва като етимон *иран. *barša-*, *стинд. vālsas* “клон”, по-ранно и по-късно, след промяната *ā > o*, но преди действието на

ликвидната метатеза (?), *слав. *валъсь, *волась, изтсл. *волюсь, рус. вѣлос, литов. valaī, ие. *wolk-*, който етимон, очевидно и безспорно е съвсем различен и отделен, но равнопоставен на кор. *barəz* с неговата основа *barz-* [вж. и срв. Абаев 1981, 86; БЕР-1, 162; Фасм-1, 342-343].

Но нека да се върнем пак там: “Тези източни находки показват, че особената дума БАРС, с която българите и съседните с тях народи са наричали малките планински лъвове (Sic!?), е възникнала вероятно във връзка с една от най-характерните особености на това животно – неговата буйна грива”. - ние не сме чували, а и надали някой изобщо е чувал, че има и “малки планински лъвове”, как ли ще да изглеждат “големите”, но на него те безспорно са му необходими заради гривата, а колкото пък до поредната “източна находка”, то за такава очевидно се приема изобщо липсващата връзка между лекс. *барс* и *иран. *barša-*, представено едва сега и в най-ново време от *осет. барц*, но нали целта е да се залъжат хората, всичко върви, сме принудени да констатираме и да кажем ние, въпреки “добрия тон”.

И допълнително към това последното, ето какво пък има под линия: “Във връзка с това име заслужава внимание и талишката дума БАРЗ – висок”, докато на друго място, много по-кратко и пак без всякаква аргументация и без дори да е ясно какво точно трябва да означава, но очевидно забравил да отпрати към предишното, надали само защото чисто и просто го е забравил, а може би още страда и от амнезия, той утвърждава и повелява също така убедено-патетично, че “фонетико-семантични паралели” на *мли Борис* са *сскр. vrsha* “грива”, *осет. и тал. барц* “гривест”, а така също и *тал. барз* “висок” – може, може, само че *осет. барс/барсæ* няма значението “гривест”, а само “грива” [Абаев-1, 237,254], именно поради което “малките планински лъвове”, колкото и да им е “буйна гривата”, изобщо не може да бъдат наименовани посредством тази дума, защото никой нормален човек, пък бил той и “древнобългарин” няма да стигне дотам да каже на лъва “Хей, грива!”, още повече като вижда и знае, че тази “скъпоценна природна придобивка” притежават много преди това и съвсем близко до него, и магарето, и конят му!?

Но защо все пак трябва на “особената дума БАРС” да ѝ се приписва “древнобългарското” значение “малък планински лъв”, когато от цял свят, само въпросното лице, притежател на най-престижно-авторитетни научни степени и звания, не знае, че в този си вид и форма, тя си е чисто и просто, напълно, единствено и само тюркска дума и си има наред с всичко останало и своето собствено тюркско, езиковоприродно придобито и съхранено, просто и ясно значение, именно с което си я знае и употребява и всяко едно, минало или настоящо тюркско племе и народ, в това число и неговите “древни българи”, а така също и съседните им племена и народи, които са имали късмета да я заемат от тях.

Очевидно, “лингвистът древнобългарист” не е от най-силните и в областта на историческата семасиология и ономасиология, което можеше да му бъде простено, ако не беше допуснал още и тази толкова груба грешка от областта на индоевропейското сравнително-историческо езикознание да сближи и да сложи в един кюп, без да си дава сметка, че там пък има много по-строги правила и закони, *осет. барц* и *тал. барз*, когато за всеки средноинтелигентен лингвист, без дори да пребивава в обятията на лъжовно-сладката химера и да има претенцията, че именно той е открил “източната находка” и е възстановил “езика на Аспаруховите и Куберовите българи”, чисто и просто на основата на наблюдаваните даже и с “просто око” семантико-фонетични различия и несъвпадения, е повече от ясно, че това са две съвсем различни и отделни думи, защото *тал. барз* “висок” идва от *стип. barəz, авест. barəz, пехл. buland, вахн. bəland, нвперс. burz, bālā*, независимо че за нас едното тук е нетипично за западноиранските езици, всички от *иран. *brz-ant-, *barz-ant-, стинд. *brhant-, слав. *вѣръгъ, стб. вѣръгъ, рус. бѣрег*, а трите заедно,

но поотделно и самостоятелно - от *ue. *bhergh-* [вж. и срв. Абаев-1, 237-239,254; СлВхЯз, 187; Фасм-1, 153; AiWb, 949-950], така че и въпросната талишска дума очевидно няма нищо общо с не особено на място, коректно и почтено използваното тук *сскр. vrsha* “грива”, но от друга страна все пак и в края на краищата нито *осет. барц*, нито пък *тал. барз* имат нещо общо с *мли Борис* и т.н. и т.н. и така безкрай!!!???...

Всъщност, именно така лансирана и само дотолкова разгърната, “обоснована и доказана”, тази последната алузия за индоиранската основа и санскритските връзки на *нрси барс* като генетична основа на *мли Борис*, все още не означава и не представлява изобщо нищо, защото се нуждае от напълно изключеното и изцяло невъзможното за горепосоченото лице, коректно и пълно лингвистико-етимологично доказателство и потвърждение, което много преди да опре до горните “гриви на малките планински лъвове”, трябва да обхване, анализира-синтезира и обясни напълно, вътрешно непротиворечиво и лингвистиконаучно задоволително и убедително *стинд. pṛdākus*, *гръц. пардоџ*, *лат. pardus*, *перс. palang* и то непременно като държи сметка и в противовес на редицата, отдавна вече предложени и известни, доста подробни и премислени обяснения (ЭСТЯз-б), а при това ще трябва да размишлява допълнително и върху източноиранистически изглежда нетипичното според нас *сарк., санг., ишкаш. pṛlang* [СлИшкЯз, 226], което обаче и съвсем очевидно, не като цяло, а дори само в първата си част, не е по силите даже и на неговите откъсморски съветници [Discussions in sci.lang 1999].

Ето защо, до подобни, съшити с бял конец безформени псевдолингвистични крѝпки може да се достигне единствено и само, като се заобиколят и игнорират най-безпардонно и безцеремонно – нещо, което се прави винаги и обикновено, а не само в този случай, добре и широко известните, направо изобилни, както ще се види по-долу, факти и данни от тюркските езици, а така също и от антропонимията и топонимията на редица други езици и народи, които са били в етнолингвистичен контакт и взаимодействие с тюркските езици и народи и в частност с българските, тюркобългарските и по-специално с българските, прабългарските езици и народи, известни и назовавани още от някои унгарски езиковеди и историци не особено сполучливо и точно, и като чувашки клон на тюркското езиково семейство, а от други изследователи пък – тюрко-угорски племена [Халиков 1989, 58], но щом като трябва и не може да се мине без термин наименование и от външна гледна точка, то в случая като много по-подходящ и обектно адекватен се очертава сложносъставният термин “огуротюркски езици”, които по линията на базисно-първичния и водещо-доминантния, максимално-сигурно диференциация и идентифициращ признак в класификацията на тюркските езици, противопоставянето *p-з*, се разграничават и противостоят на всички останали тюркски езици, които от своя страна пък следва да се наименоват като огузотюркски.

Оправданието за подобно подминаване и игнориране на току-що посочените и така очертани тюркски езикови факти и данни би могло да бъде и често срещаната елементарно-банална и именно поради това и донякъде простителна междунаучна неосведоменост или дори и некомпетентност, ако в действителност не се касаеше за съзнателно-преднамерена и добре премерена манипулативно-спекулативна фалшификация, произтичаща и изцяло в унисон с повсеместно наблюдаваните из словосъчиненията на въпросното лице неизкореними “научни” предразсъдъци, много дълбока и силна предубеденост и открита неприязън спрямо тюркските езици и техните изследователи, само и единствено съчетанието от които с липсата на всякакви морално-етични задръжки и скрупули може да доведе до самопровъзгласяването му за говорител на “големи групи български учени”, от името на които да разпраща до най-високите държавни ръководители и инстанции, декларации относно “Достоверността на сведенията

за произхода на прабългарите и българската държава в учебниците по история” и вътре в които се мъдрят и прескачат изпразнени от реално съдържание изрази и словосъчетания като “детайлни научни изследвания”, “3-те национални научни конференции”, “недостатъчните писмени и археологически материали за прабългарите”, “прабългарите са индо-европейци, а не тюрки” (неправилното тук тиренце не е от нас – И.Д.), “недостовърни в учебниците представи, че прабългарите са “малобройни тюркски племена” и “Че те са били номади и са живеели в юрти”, които голословни декларации заклинания, разбира се, са последвани и от крайно неуместни и дори неприлично-безсрамни конкретни предложения за вземането на екстрени и радикални практически мерки за преодоляване на “катастрофалното” състояние на нещата в съответната област на българската наука и образование (вж. сп. Авитохол, кн. 16, 2001, с. 3).

Наред с това, този прелюбопитен и много странен, надали само за нас, общонаучен прецедент куриоз си има и своето обяснително-оправдателно продължение под велемъдрото и достолепно, но ни най-малко неотиващо на въпросния словосъчинител, заглавие “Недостойно ест!”, в редовете след което на “непросветения” читател допълнително се обяснява, че всъщност това са само “две големи групи български учени”, а не, както беше заявено малко преди това, неопределено многото “големи групи български учени”; “древните българи не са били тюркска или хунска орда, а цивилизован индоевропейски народ” и други от този сорт, не толкова подплатата, колкото върхът на които е “прескромното”, но от сърце признание заявление на същата особа, че, видите ли, именно и единствено той бил разработил и предложил на по-широката и по-тясната ненаучна и научна общественост “индоевропейска теория за произхода на древните българи, създадена на базата на най-новите научни открития и особено на намерените през последния век надписи, оставени на езика на Кубрат и Аспарух” [Добрев П. 2002, 54, подчерт. – И.Д.].

Да се надяваме, че за всички четящи тези редове е повече от ясно, че горното кратко представяне е в същото време и отношение критично-аналитичен коментар по принцип ясно с какво съдържание и в каква насока, но нека все пак отсега забележим, че в действителност никога не е имало, понастоящем все още няма, а и за в бъдеще няма да има никакви смислено-свързани, научно-нормално обосновани, доказани и изложени на безброя, повтарящи със звука на развалена грамофонна плоча все едно и също, страници под името на въпросното лице, “индоевропейски теории”, “научни открития”, “източни находки”, а още по-малко пък някакъв си невъзможен и измислен от него и за негова лична консумация, но и за вътрешно- и външнонаучна сензация и манипулация, “древнобългарски език на Кубрат и Аспарух”, което предварително твърдение от наша страна се аргументира и доказва по надлежния способ и метод на съответните места понататък в изложението не толкова на настоящата, колкото на следващата, втората част на това изследване върху назв *Балкан* и българските имена от източен произход.

Но пак на темата и още по-конкретно, *нрси барс* влиза в състава на най-древната лексика на тюркските езици и с едно или повече от горепосочените значения, се среща във всички минали и съвременни тюркски езици и диалекти (Радл; ЭСТЯз; А. Щербак; Р. Ахметьянов); разпространено е в тях като *стмтюрк. bārs, pars, огуз. bars, pars*, втората форма на което се прибавя тук, независимо че за нас донякъде все още остават недостатъчно задоволително обяснени причините, поради които именно по този начин преводачът на Словника на тюркските езици транскрибира не с букв. *b*, а с *p* - *برس* [bars] [вж. и срв. DLT-4, 70; ~*~-1, 8]; *кирг., тат., тур., тюркм. барс, вболг. барыс* “барс” (Б. Иман), *каз. барыс, койб. бърѐс, тел., алт. нар* “тигр”, но *диал. парыс*, именно поради което предните заедно с *тув. нар* “тигр” безспорно са обратна в тюркските езици заемка от *монг. барс* (А. Щербак).

Всичко това същевременно показва и доказва, че тази лекс. *барс*, заедно с редица още думи, някои от които са вътрешноинтегративни прабългарски заемки и в българския език и са заети не директно и едновременно във всички “алтайски езици”, а най-напред и единствено в тюркските езици, откъдето пък са преминали вече и в останалите “алтайски езици” [срв. Рона-Таш 1990, 27], като *алма*, *бут*, *верени*, *дзи*, *пале*, *черик*, *кюпе*, *бъбрек* и още някои други, е заета и преминала в тюркските езици най-вероятно и не толкова от по-новите и по-късни ирански езици [срв. Рона-Таш 1990, 31,32], а по-скоро и още от по-старите и по-ранни индоирански езици и диалекти, може би някъде през III-II хил. пр.н.е., когато индоиранците андроновци, от началото на IV хил. пр.н.е. заемат и се намират по земите на Южното Приуралие (Е. Кузмина), но така също и между Урал и Каспийско море (В. Абаев), откъдето приблизително-подобен набор и състав от лексеми са преминали и в угрофинските езици [вж. Абаев 1981, 84-86; Кузьмина 2000, 5,9,19-20; Цымбурский 2003, 22; Pokorn, 842-843], а тюркските племена, които са в навечерието или пък вече са обособени и консолидирани в основните си етнолингвистични групи, най-назапад от които са българската, къпчашката и огузската, все още трябва да са в областта на тяхната Саяно-Алтайска прародина, а не Западна Азия, както твърди Д. Немет [Рона-Таш 1990, 34], което обаче, макар и недостатъчно точно, е много по-намясто, отколкото липсата изобщо на каквото и да е виждане за историческа лингвогеография, както на тюркските и иранските, така също и на индоевропейските езици, придружена от игнорирането и несъобразяването с хронологическо-топографията на реалната контактолингвистична стратиграфия [Шервашидзе 1989, 54-92] и че поради времето на заемане, както и по силата на разпространението и употребата си след това в почти всички тюркски езици, откъдето тази дума е преминала не само в угрофинските (М. Ряснен), прародината на които трябва да е някъде на северозапад от прародината на тюрките, и в монголските езици (А. Рона-Таш), прародината на които най-вероятно е на югоизток от прародината на тюрките, а оттук пък и в тунгузо-манджурските езици (СлТМЯз), прародината на които може би е на изток и североизток от прародината на тюрките, но много по-късно и едва след това и в персийския език (G. Doerfer), а така също и в руския език, както във вида на по-старото *барсь*, съвр. *барс*, фиксирано в писмените паметници от XVI в. и от което трябва да е и, за съжаление, неясно защо пропуснатото от проф. Н. Баскаков [1979] и добре известното, безспорно пак тюркско по произход рус. *фми Барсов* [НЛГ], така също и като обл. *бырсь*, за зв. *ы* на което М. Фасмер пък не намира задоволително обяснение на руска езикова почва, но за сметка на това, такава има на тюркска основа, където *а~ы*, вж. напр. чув. *йываҫ* ~ общтюрк. *ауач*, тат. диал. *былқын* ~ *балкан* [вж. ЭСТЯз-а, 71, срв. ЭСТЯз-б, 49-50], *нарси барс* очевидно и безспорно е не, както проличава достатъчно ясно от току-що представения порядък на последователно заемане и презаемане в едно достатъчно точно и определено Време-Пространство, някаква си изобщо “хуно-алтайска дума” [срв. Симеонов 1989, 423], а единствено и само, собствено тюркски по принадлежност, строеж и семантика лексикален елемент от речниковия фонд на всеки един от миналите или настоящи тюркски езици, в това число и на българските най-общо, а в частност и на болгарските езици и диалекти.

Между впрочем, именно поради това, че подобно на лекс. *барс*, във всички тюркски езици се среща и индоиранската по произход лекс. *алма*, то мар. *олма*, възможно и “болгарочувашка”, но по-вероятно къпчакотатарска заемка, очевидно и безспорно е не “древнобългарска”, а сравнително нова, собствено тюркска заемка в угрофинския марийски език и именно поради това изобщо не може да се използва в качеството дори и на нищожен аргумент за миналото съществуване на някакви си “най-високоцивилизовани древни българи от памироирански произход и с памироиранска етническа принадлежност” с техния “памироирански древнобългарски език” [срв. Добрев П., 1998, 187-188].

Основното значение на *общитюрк. нарси барс*, както беше посочено малко по-горе, е “барс, леопард” и самият барс или още леопард, като денотат на това наименование, е хищно млекопитаещо животно от семейството на котките с дължина на тялото до 160 см, мъжките тежат до 75 кг; има характерна телесна конструкция и козина; в най-ново време обитава затънтени гори и планини освен в Африка, така също и в Предна и Южна Азия, много рядко в Кавказ, в планините на югозападна и южна Туркмения, в Южен Таджикистан и в Усурийския край на Русия [БСЭ-3, 17-18].

Специално за българските племена и народи, изключително важно е да се отбележи също така, че белият крилат барс е хилядолетният пазител на волгобългарската държавност, именно поради което е и част от традиционната и чисто българска символика на сегашната Република Татарстан [вж. Ал-Булгари 2002, 7], в къпчашкия по вид и характер език на населението на която република, както е много добре известно, фактически има достатъчно обемист и на места лесно различим български лексикален субстрат [вж. напр. Ахметьянов 1978; ТГТДСз].

Най-ранното регистриране на *нарси барс* под формата и във вида на възникналия и образуван от него, посредством обединяването му с *общитюрк. ил/ел* “племя, народ; край, страна”, *етим барсил*, като че ли е в арменските извори от V-VII в., според които, както пише първи Мовсес Хоренаци, по време на царуването на Вахаршак или още през 193-213 г. тълпи от хазари и базили нахлуват в Армения и я подлагат на грабеж и разорение. С времето отношенията между барсили и арменци се променят и дори се стига до брачни връзки между арменски нахарари, боляри и барсили, същото и берсили.

Земите, които берсилите завладяват по Западното Прикаспие и по-точно Терско-Сулакското междуречие, получават името Берсилия. По тези земи барсилите усядат и започват да се занимават със земеделие, като впоследствие първи и може би единствени от всички български племена на Кавказ – авари, хазари, сабири, болгари и др., те започват да си строят и градове, първопричината условие за която по-висока материално-духовна култура, но постигната очевидно по време много след тяхното преминаване на Кавказ, се търси от някои изследователи в предишните им контакти и влияние от страна на местни скито-сарматски племена (М. Магомедов).

Всъщност такава причина безспорно са тесните етнолингвистични контакти и взаимодействие най-напред между барсили и сасанидски перси и бактрийци, а по-късно, след преминаването им на Кавказ, между барсили и арменци, които много преди това са и земеделци, и живеят в градове, така че плод на прекалено освободено от всякакви морално-етични задръжки, а и от реалните исторически факти въображение е алогично-голословното твърдение, че “древните българи” като цяло имат “свои собствени крепости и градове”, което, кой знае защо, така и не проумяват българските професори наивници и автори на “повечето публикувани у нас курсове по обща и стопанска история”, като при своите ранни преселения същите тези “древни българи”, следвайки една “особена траектория”, която отново, кой знае защо, “също е останала незабелязана в българската история”, са се насочвали все към “плодородни и хлебоносни области”.

Вероятно презумпцията тук е, че прабългарите номади и скотовъди следва да се изкатерят на някой “памироирански чукар” и там да дочакат своя край, вместо да търсят и да се установяват тъкмо там, където има вода и трева за стадата им, а това означава и храна и живот и за самите тях?!!

Колкото пък до времето на поява на прабългарите на Кавказ и приемането на I в. пр.н.е. за краен срок на това преминаване, то надали единствено, никога и никъде нормално-изцяло необоснованото и недоказано твърдение за памироиранския произход и принадлежност на “древните българи” в съчетание с повсеместно декларираната, но не и пак обоснована и доказана презумпция, че “прабългарите не са тюркски народ”, колко

възпитано-меко казано, може да бъдат сериозна отправна точка и основа за каквито и да е анализи на сведенията и данните от най-старите извори изобщо и от М. Хоренаци в частност, защото каквото и да се каже, то и за най-непросветения е повече от ясно, че всичко отдавна си е предпоставено и предрешено и на въпросното лице не му остава нищо друго освен да си припише за пореден път най-големите заслуги в българската медиевистика, защото, видите ли, той бил най-после обяснил и решил “още една голяма загадка, която от много време чакаше своето разрешение...” (П. Добрев) [вж. и срв. Магомедов 1989, 66-76; Симеонов 1989, 423, срв. Добрев П. 1998, 25,27; ~*~2001, 87-110; Добрев П., Добрева 2001, 107-109].

Под формата *Барис*, или *Борис* се дава и носи от приазовските болгари от Велика България към началото на VII в., а според, по-късно и в най-ново време преработваните и дообработвани с относително пълно запазване и съхраняване на събитийната фактология и ономастиката, но с непълно и дори откъслечно запазване на по-старата, българската езиковоструктурна база; много рано авторизираните, историографски компилативните българо-къпчашки (!!!) предания и легенди с отправно-изходна основа, но и обект предмет главно българските племена и родове от Източна Европа преди средата на IX в. – нещо, което така и не е успял да разбере и да си обясни Ом. Прицак (вж. М. Башу, вж. и срв. Т. Биттирова; Ф. Нурутдинов, срв. Г. Костов), алп Барис е богът на възмездието, който в прабългарския пантеон заема място непосредствено след Тангра, но той е и един от най-старите безсмъртни богове – могъщ едноок бахадур праотец на човешкия род, които богове алпи, при сътворяването от страна на Тангра на Света и хората, се появяват и идват на бял свят непосредствено след Слънцето и Луната и преди боговете дивове, и името на който всъщност е *Алп Мамил*, но той получава и друго име – *Барис* от *барс*, защото притежава способността при нужда да се превръща в барс.

Към края на първата четвърт на X в., на арабски език, Името е записано при волжските болгари като или *Барис*, носителя на което още в началото на пътеписа си, а и по-късно, по време на приема, даден му от страна на българския цар, Ибн Фадлан представя като свой спътник – “saqaliba Baris”, т.е. българина Барис, който безспорно не е негов спътник от някое по-близко място, а заедно с тюрка Такин е другият член, а може би и ръководителят на делегацията, която Царят е изпратил преди това до египетския султан и сега те се завръщат заедно с него, така че Барис следователно е един от интелектуално-социално най-издигнатите първенци на тогавашните волжски болгари.

Малко по-късно Името се среща и като *Барыс*, носено от управител на средновековно българско княжество; развито е и в средновековния хазарски език под формата на женското и мъжко или *Barsbek, Parsbit*; среща се като лично име в Орхоно-Енисейските рунически надписи от началото на VIII в. във вида *Bars-beg, Bars-tegin* и изобщо в старотюркския език като *Bars-buqa, Bars-qan*, също и *селдж. или Bōribars*, първата част на което, както може да се види малко по-подробно по-долу, е източноиранското по произход *къпч. böri* “вълк”; *егкум. Baybars* (1223) (F. Köprülü), *Barsbay* (†1438) (L. Sobernheim), *сттур. Baybars* [TV], докато съвременното *тур. фами Pars* [НЛГ], *Asim Pars* [TV], с нетипично за огузоселджукския турски език начално *p*, много вероятно да е персийска заемка в този тюркски език, освен ако не е ономастически, отдавна “консервираната” в собствените имена, наистина донякъде спорна, както се видя малко по-горе, староогузска форма.

Именно като тюркска заемка Името се среща и в персийския език не само във вида на или *Pārs, Pāris, Bāris* (G. Doerfer; F. Justi), но и под формата на *нарси* پارس [парс], *pārs, fārs*, и е съхранено между впрочем и в редица топоними от местата на ранното обитаване на кавказските и кубанските болгари като сега *рус. ойкнм Baybaris* (Красд), *арм. оронм Baris*, твърде възможно и *азер. хидрнм Borisov Sayi* [AzerPINm], като че ли от

тюркобългарското по произход *уран*. **boris* “барс”, *ov* < *ab* “река” и *тюрк. say* “река” с притежателно окончание 3 л. ед.ч. -*i*, за да се свържат двете съставки в “изафет втори вид”, и изобщо нашироко в топонимията; пак *арм. антнм Парис* в писмените извори от IX-XI в., а така също и съвр. *Барис* [ЛНБ], *груз. топнм Bars, Barsi* или пък *азер. топнм Hay Paris*, където първата част безспорно е арменският собствен *етнм hay* “арменец”, трансоним от *мли Хайк* – праотецът на арменците, следователно равно на *Парис Арменец*; *лакс. антнм Galbars*, *млаз. ойкнм Аланарс*, очевидно трансоним от *мли Аланарс*, *струс. Barysh, Boris* (1304) и др.

Но изключително важното и съществено за случая - още от Късната Античност, на Балканите, с които започва и като че ли чак докъм края на Ранното Средновековие почти се изчерпва цялата тогавашна Европа, е много добре известно засвидетелстваното във византийските извори от Приск под 448 год. собствено име с формата на *мли Ωηβάρσιος* на чичото на Атила, което изглежда В. Банг първи съотнася и идентифицира като *сттюрк. *ou bars* “рысь” (Й. Бенцинг), не особено точно транскрибирано на друго място като *Оебарс* (Д. Табаков), докато за старотюркския език и българските езици според нас следва да се възстанови **alabars*, за северния, дакийския диалект от V в. на дунавскобългарския език - **aybars*, а за южния, мизийския му диалект от началото на IX в. - **alabars*.

Подобно по структура на това име е и съкратеното от *южднболг. *алабарс*, *мли Лабас*, носено от третия син на княз Борис - цар Симеон I Велики (893-927) преди покръстването му и дадено му безспорно пак от неговите родители, също така в рамките и по силата на по-горе малко по-подробно представената, характерна за тюркските народи номинативна традиция да се дават на децата момчета имената на силни диви животни.

Конкретната реализация на едно такова ономастично действие по необходимост предполага наличието от една страна, в индивидуално-субективен план, на достатъчно стабилен и дълготраен мотив и динамичен стереотип в тогавашното българско семейство за наименоване на новороденото на основата на апелатив от родния, прабългарски език и от друга страна, в социалнокомуникативен план, на активното използване все още, дори и през този период от 200 год. след образуването на етнолингвистически смесената славяно-българска държава, на тюркския прабългарски език или най-малкото наличието и практиката по това време все още на субординативно тюркобългарско-славянобългарско двуезичие, другите останали и известни тюркски имена от което време например са, освен малко по-горе приведеното, не особено известното и дори трудно откриваемото в нашата историческа книжнина *мли Лабас*, още и *лчи Расате*, носено от споменатия в изворите с това име под 867 г., т.е. дори и след покръстването му, първи и най-голям син на княз Борис, който от 864 г. официално носи и сяда на престола (889-893) под *лчи Владимир*, много неоснователно и кой-знае защо представено от Д. Съслов [2003] като *Олдамур* [64], но до трагичния си край запазва и държи на собствено българското, “езическото” (В. Гюзелев) си име; споменатият в изворите под 867 г. брат на княз Борис на име *Докс*, баща на книжовника Тудор Доксов, който в известната си приписка от 907 г. съобщава, че българският княз Борис е покръстил българите, и което име се образува на основата на *болг. *докс* “глиган; прасе”, от който апелатив е и календарноцикловата год. Докс от Именника на Българските Ханове, както и *мли Сондоке*, носено от велможата на княз Борис, който е и водач на изпратената от Княза делегация до римския папа.

От същия прабългарски апелатив безспорно води началото си и името на владетеля през Ранното Средновековие на областта на днешния унгарски гр. Земплин, дук *Лабори*, което име според унгарския езиковед J. Melich [1921, 1; ~*~1923, 69] е прабългарско и има за основа *праб. *алн-барс* “хероят пантер”, т.е. “източноазиатски лъв”, както превежда и пояснява проф. П. Коледаров [1979, 18], а след него тази етимология я възприема и редакторът на последните латински извори (ЛтИЗв-5.1), но според нас Името произхожда

по-скоро от общотюркския изобщо и прабългарския в частност *апл* *алабарс “вид пантера”, букв. “пъстър барс” и пак на същата основа възниква името и на задкарпатския прабългарски княз или комит от края на IX и началото на X в. *Лабориц* (Т. Балкански, М. Парзулова).

Ето защо, тук напълно основателно е да се допусне за този тип по-разширени, сложносъставни имена, че те пък водят своето начало и имат за основа *болг.* *алабарс с по-късно изпадане на втората или първата гласна до *албарс или *лабарс > лабас, където първата съставка безспорно е тъждествена на *алт. диал. ала* “пестрый, с большими пятнами; полосатый; пегий” [АлтДСл, 100; ЭСТЯз-а, 129-130], докато *сттюрк. jalbars, jolbars* е с много ранно протетично *й* и лабиализация или палатализация и последователна редукция на първата гласна (срв. W. Bant) и със сигурни съответствия и продължения в съвременните тюркски езици като *хак. алабарыс, тюркм. йолбарс, јол ворс* “тигр”, букв. “полосатый барс”, *уйг. йолбарс, ног., узб. диал. йолбарыс, тат. йулбарыс, каз., ккалп. жолбарыс*, от което е и *каз. хидрнм Жолбарысколь*, букв. “тигр-озеро” (СлТпКзх), както и *ккалп. зоонм Džolbarys* на куче, от *džolbarys* “тигр”, което обаче в никакъв случай не може да бъде *džol bars* “дорожный (!?) барс” (Н. Баскаков), и от която тюркска основа най-вероятно е и *тур. фми Aybars* [TV] с наблюдаваната не само в българските, но и в други тюркски езици фонетична промяна *л > й*, безспорно както и заетото, много възможно от някой български език *лакс. yalbars*, субституирането при което между впрочем на *й* с *у* е много сериозен повод за прабългаристично насочени, историко- и контактолингвистични размисли и предположения и относно бълг. миктп *Гурта* (Лч), ако той наистина или евентуално е съответствие на огузотюркската лекс. *йурт*.

Обръщайки внимание и на закръглената гласна в първата сричка на *мли Борис*, Т. Tekin [1987] предлага като обяснение тя да е резултат от влиянието на двуустнената съгл. *б* пред нея [57], т.е. тук той допуска протичането, неясно на тюркска или славянобългарска почва, на една чисто комбинаторна промяна.

По подобен начин и акад. В. Бешевлиев [1992] приема, че “Във всички тези случаи се касае за славянски вокализъм, т.е. за предаване на неудареното или кратко а в заемки от други езици на славянски с о, напр. *поганъ* от *paganius*, *Богѡна* от *Σατανας*” [63-64, подчерт. – И.Д.]; “Богѡн представля очевидно славянската форма на прабългарската класова титла *βαγαίνοϛ* със закономерно застъпване на неудареното *а* със *о*.....; от старобългарската форма се вижда, че ударението в *βαγαίνοϛ* е падало върху *-os*” [240] или обяснението в случая е в някакво “предаване”, “застъпване”, контактолингвистически което може да се определи единствено като субституция, заместване на един звук от езика източник на думата с друг, сравнително различен и “нетъждествен” звук от езика приемник, но не и в конкретната етимологична промяна, която настъпва едва след заемането на думата от единия език в другия и сравнително продължителната ѝ употреба в рамките на този, втори за нея език.

И все пак, по-внимателното проследяване и анализ на големия брой отделни форми и разновидности на Името, разпространени върху един никак немалък ареал и в една достатъчно дълбока историческа перспектива, и особено наличието в прабългарските надписи както на нелабиализирани, така също и на лабиализирани форми не само на това, а и на други прабългарски титли и имена като *Βαανος-Βοуαν* с “иррационална гама” за премахване на зева между двете гласни, *βαγατοур-βοуотор* [Бешевлиев В. 1992, 63, 132, 194-195, 235, 239-240, 248], изисква и налага да се направи изводът, че тук се касае не за комбинаторна, а за горепредставената и добре известна етимологична фонетична промяна на краткото неударено *стб. й* в *о*, отсъствието на която при ранното *мли варса* от Надписите може да бъде обяснено общо взето с по-консервативния характер на звуковия строеж на собствените имена, както пише акад. Вл. Георгиев [1963] по друг повод, но така

също и посредством болгародоминантното все още неравновесно тюркско-славянобългарско двуезичие, характерно през първото столетие от създаването на Първата българска държава, ако не за цялата прабългарска общност, то най-малкото за съставителя на Надписа.

Тук в никакъв случай не бива да се забравя и вероятността специално това име да е образувано на основата на едносричния *апл *барс* от друг дунавскобългарски диалект, непретърпял и неподложен на малко по-долу подробно разгледаната, специфично тюркска фонотактична реинтерпретация от едносричен в двусричен модел, гласната при който апелатив остава ударена и поради това не попада под действието на фонетичната промяна $\dot{a} > o$, докато крайното *a*, както вече се отбеляза малко по-горе, по-малко вероятно е старобългарският родително-винителен падеж, независимо че запазената част на надписа след *ó βαρσα* все още не е достатъчно основание да се направи изводът, че тя наистина е елемент от двусъставна титла във вида *ó βαρσα βαγαῖνος* [Бешевлиев В. 1992, 198-199], пък и този определителен член се поставя понякога и пред други лични имена, например *ó Ησβούλος* [Бешевлиев В. 1934, 100], така че тук по-скоро трябва да се мисли за съчетание от мъжко лично име и постпозитивно разположена титла, в светлината на което като цяло крайната гласна на Името много по-вероятно може да бъде и собствено тюркобългарският звателен падеж на съществителните имена.

При досегашните тълкувания и описания на *бълг. мли Борис* някои изследователи се затрудняват да обяснят гласната *-и* във втората сричка на славянизиранията и славянската форма, защото според тях, тя не се подчинява на тюркската вокална хармония (K. Menges; R. Schmitt), което ние обаче не можем да квалифицираме иначе, освен като една профанизация на случая, съпроводена същевременно от една излишно-прекалена претенция по отношение на фонетичната структура на прабългарския език, за който в никакъв случай не е задължително наличието или по-точно нивото и степента на развитие на вокалната хармония, присъщи например на съвременния книжовен турски език, без да се забравя в същото време, че тази хармония не се проявява изобщо или в пълна степен не само в голям брой съвременни тюркски езици, но и в редица говори и диалекти дори и на самия турски език.

В действителност, двусричната структура на Името и на неговия апелатив генетична основа е резултат от проявяващата се при заемането от иранските към някои от тюркските и главно българските и къпчашките езици, специфично тюркска фонотактична реинтерпретация с вмъкване на тясна съгласна между последните две съгласни и така думата от едносрична се превръща в двусрична, което фонетично преобразуване се наблюдава и при *мли Хорыс* от състава на *ойкнм Хорыс балик* [вж. Иман 2001, 70], което лично име от своя страна като че ли възниква и се образува на основата на *изтир. при *хорз* “хороший” и към което е прибавен общотюркският по принцип и българският в частност *антерм балик* “град”, т.е. “градът на Хорс” [вж. Абаев 1949, 595; ~*~1965, 54,109,134, срв. Фасм-4, 267].

Тази специфично тюркска фонотактична реинтерпретация може да се разглежда и като действащ в тюркските езици на фонетично равнище фонетичен закон, който обаче не се проявява винаги и навсякъде, т.е. без изключение, защото полученото на основата на същото прилагателно, а може би казано по-точно и по-вярно, заетото най-вероятно от средноперсийския език и в дунавския прабългарски език, същото това име не се е видоизменило по посочения начин, именно поради което в гръкоезичните прабългарски надписи то има вида *Κορσης* [Бешевлиев В. 1992, 227-228].

И най-после същата фонотактична реинтерпретация се наблюдава още и при заетото и преминало в ранносредновековните тюркски езици по време на интензивните търговски контакти *содг. bwrč* (Egen) във вида на *каз. борыш* “долг, задолженност”, *кирг. boruç*,

там. *burç*, но тур., балк., уйг. *borç*, като специално преобразуването при *барс* от едносричен в двусричен модел е характерно и за монголския език от XVIII-XIX в., където наред с *bars*, *bar* се среща и *baras* “тигр”, за което обаче надали може да се допусне пряко и независимо от тюркските езици заемане от персийския език (СлТМЯз), и откъдето като цяло може да се излезе с предположението, че въпросната реинтерпретация е характерно-закономерна за българските и къпчашките езици, при вторите от които обаче тя като че ли има субстратно мотивиран произход и проява.

Тази фонотактична реинтерпретация на Името е специфично българска, но не и общобългарска, защото тя се наблюдава главно в онези къпчашки езици, които имат повече или по-малко мощен български субстрат като татарския, башкирския, казахския език и др. от една страна, а от друга страна пък тя не е налице в хазарската му форма *Bars-bek*, *Pars-bit*, което като че ли дава основание да се мисли, че апелативът е зает поотделно и независимо от индоиранския праезик към вече обособените и сравнително самостоятелни два отделни български езика, каквито са българският и хазарският праезик, но по-рано в българския и по-късно в хазарския език, формата в който трябва още и да е по-близка както до индоиранския прототип, така също и до неговите форми в останалите тюркски езици.

Ето защо при току-що анализираният и доста ранно мли *варса*, привидното опростяване на основата и превръщането ѝ отново в едносрична се дължи не на прибавянето към нея на неясно какъв по принадлежност и произход “някакъв определителен член”, но същевременно и суф. *-э* от “епитета БАРЦЭ, който значи “тривестият”, както и “който на талишки звучи почти еднакво с нашата дума БАРСА – лъвът” (П. Добрев), а единствено и само на присъединяването към нея на суфикса на тюркобългарския звателен падеж или пък на старобългарския родително-винителен падеж, който суфикс, подобно на прибавяната в турския език в края на двусрична дума, чиято втора сричка съдържа тясна гласна, като *şehir* - *şehr-i*, *şehr-e*, предизвиква изпадането на предната тясна гласна, което фонетично явление обаче следва да се приеме не като узуално, а като оказионално, докато въпросният падеж се повтаря също така също и при миктп *Барса* (Тетв), което обаче, поради нелабиализираната първа гласна надали е прабългарско, а трябва по-скоро да е куманско по произход.

Наред с формата *Борисъ*, *Боришъ* в старобългарски ръкопис, но *Борисъ* в прабългарските надписи от VIII в. и *струс. Борисъ*, една от формите на мли *Борис* в гръцките извори е *Воріσης*, при Теофилакт – *Воріσης* (В. Бешевлиев; В. Златарски), докато в прабългарски надписи има *варса*, но наред с *Ворішъ*, така също и *Воріш* (866), от съпоставката на които варианти трябва да се направи изводът, че завършекът *-ис* от *Борис* все пак и въпреки последните примери, не е гръцкият суф. *-ης*, а *-іс-* от формата в гръцките извори и суф. *-іс* от прабългарските надписи, следователно тъкмо този завършек същевременно и безспорно е и неделима част от фонетичната структура на самото име, която възможност изобщо не се допуска, когато се приема, че “*-с, -сь* очевидно са от гръцката форма на Името, както при *каνασ*” (Ем. Боев).

При всичко това и като цяло между впрочем, но и напълно очевидно, все още не може да се приеме, че се казва нещо съществено и определено, когато същевременно се допуска или твърди, че *Боріс* е “първобългарско историческо име с неизяснено значение” [РкЛФим, 84]; “Прабългарски са вероятно и някои лични имена... като Борис, Боян, Чавдар и др.” [История на България-2, 1981, 270, подчерт. - И.Д.], а и още по-малко вярно и точно е когато от редица проучватели на Името, *струс. Борисъ* “обикновено се свързва с името на старобългарския вожд *Вόγориς*”, а това пък от фонетико-семантически съвсем чуждото и далечно, монг. *boghorі* “маленький”, възприето кой знае защо и от акад. В. Бешевлиев [1934, 146, срв. и при самия М. Фасмер], докато аргументацията за собствено

славянския произход на Името, по време на която се утвърждава например, че *Борис* е съкратено от *Борислав*; “Boris (m) -- "glorious fight." Short form var of Borislav” или пък се приема за възможно то да се обясни като съкратено от двуосновното *Bori-slavъ* и образувано посредством много редкия суфикс *-isъ*, но така също и като двусъставно умалително име от хипокористичния корен *Bori-s*, следва да се приеме за крайно недостатъчна, непоследователно-противоречива и съвсем неубедителна (А. Соболевский; Ал. Брюкнер; Г. Вайганд; Й. Заимов; М. Фасмер; Н. Ковачев; Р. Goldschmidt; R. Schmitt).

Изобщо изключено е също така Името да има за основа *осет.*, *перс.* *bōr* “жълт; червеникав” (В. Абаев; F. Justi; M. Vasmer), възприето съвсем безкритично и без задължителното за подобен случай по-задълбочено издирване, проучване и анализ най-вече на собствено тюркските езикови данни и от проф. Б. Симеонов [1972], за съжаление, в специално разработената и публикувана от него статия, озаглавена “Произход на името Борис”.

В сегашните и минали тюркски езици е добре известна и се употребява лекс. *бöри* “вълк”, която изглежда по-скоро и повече разпространена, от западните тюркски езици, в къпчашките, за сметка, да кажем, не на пределно общо и най-малкото терминологически неясно посочените “хуно-алтайски езици” [Симеонов 1989, 423], а конкретно и тъкмо на огузските езици, където като че ли е главно и основно лекс. *kurt* “вълк”, и която лекс. *бöри*, казано още по-точно, въпреки мнението на Х. Вамбери и неопределеността и при самия А. Щербак [1961, 132] е не, твърде общо определена, иранска по произход (М. Фасмер), а почти сигурно, източноиранска заемка в тюркските езици, независимо че в литературата може да се попадне и на мнение, че *осет.* *бирæгъ* “волк” идва от неясно коя лексикална основа в тюркските езици (А. Цагаева), когато тук лекс. *бöри*, а никак не е изключено и лекс. *курт*, всъщност произхождат от иранските езици, докато познатото главно в североизточноевропейската и западносибирската част на ареала на руския език, обл. *рус.* *бирюк* “волк; медведь; всякий звер; нелюдим” пък, засвидетелствувано в писмените паметници приблизително след 1654 г., се извежда от западноосетинската, източноосетинската и авестийската изоглоса едновременно (М. Фасмер).

Не толкова по фонетически, колкото по не особено основателни и коректни според нас семантически съображения, в малко странен специално пак за нас маниер, обл. *рус.* *бирюк* не се възприема изобщо като да произхожда от *тюрк.* *бöри*, както е съгласно “общоприетата етимология” (Н. Баскаков), и въпреки предварително лансираните резерви (ЭСТЯз) по въпроса за така определения и посочен тук произход на тази лексема като източноирански, все пак в действителност и в края на краищата *иран.* **wřka-*, *авест.* *varka*, *стперс.* *vřkāna*, *нвперс.* *gorg/gurg*, но *хсак.* *birgga*, *согд.* *wyrk*, *пмиран.* *wærg*, съвр. зап. и изт. *диал.* *осет.* *bīrāy*, *berāy* срещу запазеното само в личните имена от митологията и народния епос ранносрвек. **wærg*, *стинд.* *vřkas*, *слав.* **vьlkъ*, *стб.* вьлкъ, докато *унг.* *farkas*, заедно с *мордв.* *vārgas* е от *индир.* **wyrkas* [вж. и срв. Абаев 1981, 85; Еремеев 1971, 236; Кляшторный 1964, 111; Пейсиков 1975, 17-18; Цагаева 1976, 174; Абаев-1, 263; ~*~4, 93; Даль-1, 88; СлРНГв-2, 294; СлРЯз-1, 185; Фасм-1, 338; DLT-4, 383; MagOrSz-1, 668].

Във връзка с това източноиранско по произход *тюрк.* *бöри* между впрочем, особено любопитно-поучително е да се проследи и наблюдава с какъв “научен метод и средства” “водещите имена” в съвременната ни прабългаристика извеждат и доказват “памироиранския произход и принадлежност на древните българи”, както и на техния език, при което се оказва, че всички те, поради особено “високата си първично-изконна природна интелигентност” и допълнително придобитата “лингвистична интелигентност” чисто и просто не са в състояние да отграничат една от друга цели шест(!!!) отделни и

коренно различни и противоположни думи, а ги приемат и смятат за един и същи лексикален елемент.

Така например, по силата на самовнушението самоизмама за себе си, но напълно съзнателната и преднамерена заблуждаваща лъжа и манипулация за другите, че познава, владее и може да приложи в “научно изследване” източните езици, някой-си, икономист по образование, но псевдоисторик по собствено желание, взема най-напред “още едно старинно българско понятие, свързано с държавното и военно устройство – думата БОРИ – крепост”, после прескача до Белград, за да измъкне оттам “управителя на крепостта, който имал чин БОРИ-ТАРКАН”, след това обратно до “името БОРУЙ, с което е бил преименуван древния град Берое след идването на Аспаруховите българи”, оттук чак до далечния изток, където е “памирското понятие БОРИ – голям камък, каменна преграда”, през него, към “Името БОР-ХОНА, с което биват наричани големите складове в някои памирски езици, също наподобява българското понятие БОРИ...; ...думата БАРА – крепостен насип, която се среща у персите и афганците, също източнокавказската дума БАРУ – ограда, те също са близки по звучене и смисъл до българската дума БОРИ. И в този случай следователно пред нас е едно типично памирско и персийско понятие, пренесено на Балканския полуостров от Аспаруховите българи.” [Добрев П. 1998, 144].

Цитирането обаче не свършва до тук, защото всичко това, в отдавна утвърдения и добре познат стил “Я да повторим предишното, кой ще ти забележи!”, на друга страница има и по-кратък, но за сметка на това пък, специално за любителите на лингвистични абсурдно-парадоксални куриози, “обогатен” на моменти вариант, според който “в прабългарския език големите градове са носили името БОРУ. Това личи както от титлата БОРИ-ТАРКАН (по-точно “боруи-таркан”), която е носил градоначалникът на Белград около 890 г., така и от особеното име БОРУЙ, с което прабългарите са наричали древния град Берое (Стара Загора).” [Добрев П. 1998, 172].

Но това е “научното ниво” на съвременната българска медиевистика, казваме си примирително ние, и продължаваме по-нататък, като отбелязваме, че при това положение, евентуалното проектиране на *млив Борис* върху източноиранската по произход, предимно къпчаща, но налице също така и в прабългарския език, лекс. *бõри* “вълк”, именно което най-напред предлага още К. Menges, не само е фонетически непълно, понеже не взема предвид и дори направо игнорира и не обяснява изобщо удвоеното в гръцките извори крайно *-ис*, забелязано между впрочем и от Т. Tekin [1987, 57], но е и анахронично, защото куманите къпчаки се появяват по нашите земи доста време след засвидетелстването на Името в епиграфските паметници и дори и в книжовните извори, а и точната форма на същото в прабългарския език е *бори*, което пък се съдържа не само в добре известната от Първата българска държава титл. *бори-таркан* и което от друга страна следва да се приеме като свидетелство и доказателство за едновременното и паралелно съществуване и използване в дунавскоболгарския език, както на *барс*, така също и на *бори* като две достатъчно ясно различими и противопоставими лексеми.

Между впрочем аналогията тук с чувашкото пълногласие с оглед и на основата на *бõри*, наблюдавано например при *кавак*, което отговаря на общтюрк. *кõк* (Ем. Боев), е направо неуместна, защото в случая закръглената предна гласна се преобразува и запазва в устнена съгласна и незакръглена задна гласна, което очевидно не се наблюдава при също много рано засвидетелствуваните византийски варианти *Вõуорис*, *Вõуорис*, *Вõуарис* и др. [Бешевлиев В. 1934, 146], които от своя страна, според проф. В. Златарски, са “неправилна гръцка транскрипция”; според R. Schmitt [2003] те общо взето се смятат за първоначална форма на *Boris* [13], докато за К. Menges [1951] при тези варианти е налице “изопачено-погрешен правопис” [115], а се допуска също така, че тези форми са резултат единствено от пренасянето на ударението върху първата сричка, по силата на което тя се осъществява

като дълга, което графически, в гръцките извори се предава чрез звукосъчетанието **-ого-** (Т. Tekin).

Основания специално за последното допускане според нас не изглежда да има, доколкото и в тюркските езици, и в българския език ударението на Името е на последната сричка, а по-скоро и дори напълно възможно, “разширяването” на Името до горните гръкографични варианти е резултат от неговата интеграция и модификация във фонетичната парадигма на старобългарската голяма носовка, възможно и стимулирано от по-особения характер на старобългарския зв. **о**, който е по-късно развитие на *слав. ѣ* и известно време е имал доста широк гласеж [вж. Иванова-Мирчева, Хараламбиев 1999, 62]. Този вид интеграция и модификация изглежда е запазена и при прабългарското по произход нрси *бъбрек*, едно от ранните записвания на което в старобългарския език пък е *вѣврѣгъ*, докато същото, но в друг темпорално-локален вариант, в староруския език е засвидетелствувано като *бубрегъ* (1654) [СлРЯз-1, 343].

Назализацията на доста широкия по гласеж старобългарски зв. **о**, оставя впечатлението за наличието на две гласни, която фонетична ситуация според тогавашния гръцки правопис се “неутрализира” посредством така наречената “иррационална гама”, предназначението на която е да премахне зева между двете гласни, както е и при *Βοιαν* с неговия гръкографичен вариант *Βουαν* [Бешевлиев В. 1992, 132-133], но още по-силно потвърждение на нашето предположение очевидно е изписването името на хан Омуртаг (814-831) от византийски писател като *Ομβριτάγος* [Бешевлиев В. 1934, 66], а така също и архаичните славянски топоними в Гърция, голямата носовка при които графически обикновено се предава чрез съчетанията **-ом-, -оум-, -ов-, -оув-** – *Δόμνιτσα, Δουμνιτσα* от *Джвѣница, но също така и чрез **-оуу-** – *Λογγός* от *лжгъ [Иванова-Мирчева, Харалампиев 1999, 44], последното от които между впрочем много добре обяснява и съвр. мактп *Лонгоза*, с който и понастоящем се наименова голямата гориста долина край р. Камчия [ЛНБ] и точно този гласеж на който свидетелствува, че Името възниква преди началото на VII в., когато по тези места се заселват славяни, но преминава и достига до наши дни благодарение на местен гръцки говор, именно от който е и специфично гръцкият му завършек [вж. и срв. История на България 1981, 265-266].

Разбира се, тук по никакъв начин не бива да се изключва макар и минималната вероятност, в случая да става дума за друго, различно от **Борис** име, независимо от прекалено общото и тъкмо поради това все още неясното предположение на Т. Жечев за развитието на **Борис** в **Богорис**, от което пък според него е и възприетото под гръцко влияние *φμι Богориди* [ТВ], както и въпросното име да е гръкоезична адаптация на етнм *болгар* с изпадане на средната сонорна съгласна и лабиализация на втората гласна, което се наблюдава също така и при унг. нрси *bogorie* “юфт” (ЭСТЯз-б) и представлява всъщност собствено унгарска субституция и адаптация на болг. *bulgari* [прим. и вж. още Александров 2002, 8; Арменски пътеписи 1984, 200,208; Ахметьянов 1980; Балкански, Парзулова 1996, 10-11,23,77; Баскаков 1978, 206-207; Бащу 1997, 7,44,128,156,160; Бенцинг 1986, 14; Бешевлиев В. 1934, 146; ~*~1992, 151-152,199; Владимирцов 1989, 108-109; Гагова 1995, 35; Джидалаев 1970, 103; Добродомов 1974, 35-37; Златарски 1970, 290,585,589-591; Ибн Фадлан 2001, 1,20; Иман 2001, 32,33,369; Каланкатуаци 1984, 196; Капанцян 1975, 47; Курьшжанов 1970, 100; Кызласов 1999, 103; Москов 1988, 88,92; Олийник 1997, 175-182; Съслов 2000, 42; Тодаева 1981, 120; Шишманов 1900, 550; Gülensoy 2001, 1-2; Justi 1895, 243; Khazarian Names 2001; Köprülü 1949, 357-363; Sevim, Merçil 1995, 576; Sobernheim 1949, 317-318; ГрИЗв-6, 236; ДТС, 84-85,271,396; ЭСТЯз-б, 261; КазРСл, 54; ПРСл-1, 261; Радл-4.2, 1144-1162,1481,1487; СлРсЯз-1, 74-75; СлТпКзх, 104; СлТРЯз, 62; AsMn; AzerPINm; DLT-1, 344-346,429; Eren, 58; GeorPINm; KrgSz-1, 132; UygSz, 48; WdAtl, вж. и срв. Балкански 1996, 43,100; Баскаков 1979, 234-235; Биттирова

1996, 186-189; Гейбуллаев 1986, 100-101,140; Гюзелев 1969, 78-86,102-125,231,457,462,469-471,496; Нурутдинов 1997, 162-174; Рона-Таш 1990, 26-37; Стоянов 2000, 214-216; Табаков 1999, 47,56,67; Щербак 1961, 138-139; Bang 1916, 117; Doerfer 1965, 235-238; Schmitt 2003, 13-14; ЭСТЯз-б, 68-70,219-221; СлТМЯз, 72; Фасм-1, 128,168,194,259; GoldDisc, срв. Абаев, 1949, 161; Баскаков 1978, 206-207; Бешевлиев В. 1967, 4-5; Боев 1965, 8-9; Заимов 1975, 195; Костов 1997, 183-187; Прицак 1997, 1-12; Роспонд 1979, 33,36; Симеонов 1972, 76-77; Menges 1951, 114-116; Stoyanov 2001, 330-331; Tekin 1987, 56-57; РкЛИм, 84; РкЛФИм, 84].